विदेही कः ?

● (सं) अभिरामशर्मा

कदाचित् कश्चन मन्त्री जनकमहाराजम् अपृच्छत् - ''महाराज ! देहधारी अपि भवान् 'विदेही' इति किमर्थं निर्दिश्यते ?'' इति ।

राजा जनकः क्षणकालानन्तरम् अवदत् - ''एतस्य उत्तरं वदिष्यामि केषाञ्चित् दिनानाम् अनन्तरम्'' इति ।

अनन्तरकाले कदाचित् प्रातः राजा कञ्चित् भटम् आहूय आदिशत् - ''नगरे सडिण्डिमघोषं वार्ता प्रसार्यतां यत् कस्यचित् अपराधस्य निमित्तम् अद्य सायं चतुर्वादने मन्त्रिणः शूलारोपणं भविष्यति इति ।''

ततः सः मन्त्रिणे निमन्त्रणं प्रेषितवान् - ''अद्य मध्याह्ने भवता भोजनाय आगन्तव्यम्'' इति ।

राज्ञः निमन्त्रणप्राप्तेः अनन्तरम् अचिरात् एव भटेन क्रियमाणम् उद्घोषणं श्रुतं मन्त्रिणा । सः महत् आश्चर्यं प्राप्तवान् । राज्ञः निर्णयः प्रश्नार्हः न भवति इत्यतः सः मौनम् आश्रितवान् ।

राज्ञः निमन्त्रणम् उपेक्षितुं न शक्यम् इत्यतः सूचिते समये मन्त्री राजप्रासादे उपस्थितः अभवत् । तस्य मुखे उत्साहः एव न दृश्यते स्म । एतद्विषये अवधानम् अयच्छन् राजा तं भोजनशालाम् अनयत् । राज्ञः सूचनां प्राप्तवान् पाचकः तस्मिन् दिने पाके लवणस्य योजनं सर्वथा न कृतवान् आसीत् । मन्त्रिणः मनसि तु शूलारोपणविषयः एव आवर्तते स्म । अतः सः विना सम्भाषणं भोजनम् अकरोत् ।

भोजनस्य अनन्तरं राजा तम् अपृच्छत् - ''पाके लवणादियोजनं सम्यक् आसीत् ननु ? भक्ष्याणि किं भवते अरोचन्त ?'' इति ।

तदा मन्त्री विषादेन अवदत् - ''महाराज ! शूलारोपणवार्तायाः श्रवणस्य अनन्तरं मम मनः यथावत् स्वस्थं नास्ति । अतः भोजनावसरे मया कोऽपि स्वादः न दृष्टः । किं मधुरं, किं कटु इत्यपि न ज्ञातम् । अतः लवणयुक्तत्वं लवणराहित्यं वा मया न लक्षितम् एव'' इति ।

तदा राजा जनकः अवदत् - ''मन्त्रिवर्य ! सायङ्काले शूलारोपणं भविष्यति इत्यस्य श्रवणात् भवान् भोजनावसरे 'देही' सन्नपि 'विदेही' जातः आसीत् । अहं तु देहस्य अस्तित्वविषये श्रद्धावान् न । अतः एव जनाः मां विदेहिनं वदन्ति । देहविषये यस्य ममकारः सर्वथा न भवेत् सः उच्यते 'विदेही' इति ।''

ततः सः मन्त्रिणं शूलारोपण-वार्तायाः मिथ्यात्वम् उक्त्वा ''विदेहि-पदस्य अर्थस्य ज्ञापनाय मया एवं वार्ता प्रसारिता आसीत्'' इति अवदत् ।

गतचिन्तः मन्त्री विदेहिपदस्य अर्थम् अवगत्य राजानं प्रणम्य ततः निर्गत-वान् ।